

МОЖЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ У ВИЩІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто питання підготовки майбутніх учителів хімії до організації позакласної роботи зі школярами. Проаналізовано сучасний стан підготовки майбутніх учителів хімії до проведення позакласної роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів. Обґрунтовано необхідність створення практикуму для студентів з навчальної дисципліни «Позакласна робота з хімії».

Ключові слова: позакласна робота, підготовка майбутніх учителів хімії, організація позакласної роботи, формування практичних умінь і навичок, підвищення інтересу до вивчення хімії.

В статье рассмотрен вопрос подготовки будущих учителей химии к организации внеклассной работы со школьниками. Проанализировано современное состояние подготовки будущих учителей химии к проведению внеклассной работы с учениками общеобразовательных учебных заведений. Обоснованно необходимость создания практикума для студентов из учебной дисциплины «Внеклассная работа по химии».

Ключевые слова: внеклассная работа, подготовка будущих учителей химии, организация внеклассной работы, формирование практических умений и навыков, повышения интереса к изучению химии.

The questions of preparation of future chemistry teachers to the organization of extracurricular work with schoolchildren were reviewed in the article. It was analyzed the modern state of preparation of future chemistry teachers to realize extracurricular work with pupils of secondary schools. The necessity of creating a practical textbook for students on academic discipline "Extracurricular work in Chemistry" was substantiated.

Key words: extracurricular work, preparation of future chemistry teachers, organization of extracurricular work, formation of practical skills, increasing of interest in the study of Chemistry.

Актуальність статті. Сучасний стан розвитку освіти ставить високі вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів хімії. Сьогодні найважливішим завданням професійної підготовки майбутнього вчителя хімії є формування високого рівня його професіоналізму, готовності вирішувати складні педагогічні проблеми, однією з яких є організація позакласної роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів.

Позакласна робота – невід’ємна частина навчально-виховного процесу в сучасній загальноосвітній школі. Вона є засобом розширення, поглиблення і вдосконалення знань учнів, формування навичок експериментальної роботи, сприяє подоланню хемофобії, організації дозвілля, розвитку здібностей та схильностей школярів, розширює їх кругозір, формує стійкий інтерес до предмета.

В сучасних умовах особливої актуальності набуває проблема якості підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів до здійс-

нення їх ефективної професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах.

Постановка проблеми. Ефективність позакласної роботи, насамперед, залежить від рівня та якості готовності вчителя здійснювати її. Таким чином, важливим завданням вищої педагогічної освіти в Україні є підвищення професійної готовності вчителів хімії до проведення позакласної роботи з хімії у загальноосвітніх навчальних закладах.

У Законі України «Про освіту» зазначено: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [2]. В зв’язку з цим, важливе місце посідає підготовка май-

бутніх учителів хімії, здатних уміло поєднувати різні форми та методи позакласної роботи, а також організувати позаурочну роботу учнів з хімії. Отже, виникає потреба у вивченні сучасного стану підготовки майбутніх учителів хімії до проведення позакласної роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему підготовки майбутніх учителів до організації та проведення навчально-виховної позакласної роботи школярів з предмета досліджували О.А. Абдулліна, Л.В. Кондрашова, Ю.К. Бабанський, В.О. Кравцова, О.М. Степанов, В.О. Сластьонін, М.М. Фіцула, О.Г. Мороз.

На недостатність підготовки випускників вищих навчальних закладів до організації позакласної роботи учнів з дисциплін природничого циклу вказували С. Г. Кобернік, І.В. Душина, Г.А. Понурова (географія), Є.М. Мисечко, В.С. Капустін, К.А. Нюрмжанова (фізика), В.С. Павлович, І.В. Степанюк, О.Д. Гончар (біологія).

Професійну підготовку фахівців у галузі хімічної науки здійснювали Г.М. Чернобельська, Е.Г. Злотніков, А.С. Сванідзе, М.С. Пак, Т.А. Трошкіна, А.Ю. Фальковська, Д.Б. Баранова. Проте, переважна більшість із них в умовах розвитку сучасного суспільства потребує оновлення та вдосконалення. Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми дає підстави вважати, що проблема стану підготовки майбутніх учителів до проведення позакласної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл не перестає бути актуальною і значимою.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан підготовки майбутніх учителів хімії до організації позакласної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах та визначити роль «ефектних» цікавих дослідів у проведенні позакласної роботи.

Завдання дослідження передбачають аналіз педагогічної та методичної літератури; вивчення сучасного стану підготовки майбутніх учителів хімії до проведення позакласної роботи; розроблення практикуму для студентів вищої педагогічної школи з навчальної дисципліни «Позакласна робота з хімії».

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі реформування вищої педагогічної освіти в Україні актуальною є проблема якості підготовки майбутніх учителів загальноосвітніх навчальних закладів. Перед учителем хімії сьогодні стоїть важливе завдання: не лише повідомляти учням певну суму знань, домогтися запам'ятовування конкретних фактів та відомостей, досягти усвідомлення загальних закономірностей, а, й головне, навчити школярів застосовувати здобуті знання на практиці, формувати вміння і навички дослідницького характеру, розширити кругозір учнів, підвищити інтерес до вивчення хімії. Розв'язати завдання, що стоять перед вчителем хімії може навчальна дисципліна «Позакласна робота з хімії».

Адже, на думку Г.М. Чернобельської, «позакласна робота з хімії» – це особлива організаційна форма занять зі школярами, яка має сильну емоційну дію. Вона розвиває кругозір і уяву школярів, стимулює їх до самоосвіти, поповнення своїх знань, сприяє розвитку винахідливості і творчості. Ця робота дуже різноманітна за видами і змістом, носить у всіх випадках відтінок цікавості, формує інтерес до предмета. Вона потребує ретельної організації [3, с. 146].

Як стверджує М.С. Пак, суттєві особливості позаурочної роботи обумовлені тим, що заняття не обмежені жорсткими часовими рамками навчального розкладу, проводяться в позаурочний час, зверх навчального плану і обов'язкової програми. Позаурочна робота виконується учнями добровільно, відповідно до їх інтересів та бажань, під керівництвом учителя [1, с. 5].

У нашому дослідженні під позакласною роботою з хімії ми будемо розуміти навчально-виховну діяльність учнів, організовану вчителем з урахуванням інтересів та нахилів школярів у позаурочний час, зверх навчального плану та шкільної програми, поза звичайними класними заняттями під безпосереднім або опосередкованим керівництвом учителя. Позакласні заняття сприяють розвитку в школярів творчої самостійності і винахідливості, формуванню практичних умінь і навичок, самореалізації особистості учнів.

Для майбутнього вчителя хімії, на нашу думку, надзвичайно важливим є підготовленість до проведення різних форм позакласної роботи у загальноосвітній школі, які будуть найбільш ефективними в залежності від вікових особливостей учнів та рівня їх навченості. Особливо велике значення для оволодіння студентами вміннями і навичками з організації позакласної роботи має хімічний експеримент. Хімічні дослід з яскравим зовнішнім ефектом («ефектні» дослід) добре запам'ятовуються і, разом з тим, сприяють засвоєнню закономірностей, які в них виявляються, збуджують цікавість пізнати хімізм таких дослідів, формування вмінь наслідувати вчителя. Тому, студенти під час навчання у вищому навчальному закладі мають оволодіти системою фахових знань, умінь і навичок, спрямованих на ефективну організацію не лише аудиторної роботи, а й позааудиторної (позакласної) роботи.

З метою вивчення стану організації та використання позакласної роботи в школі, а також визначення основних її недоліків ми провели опитування молодих учителів хімії (досвід роботи до 5 років). В дослідженні прийняли участь 40 учителів.

Так, відповідаючи на запитання анкети, більшість учителів (62,3%) зазначили необхідність систематичного проведення позакласних заходів, організацію позакласної роботи на всіх етапах вивчення хімії системно.

Власну готовність проводити цікаві хімічні досліді в усіх формах позакласної роботи оцінили як високу лише 18,1% учителів тоді, як 38,4% взагалі не вважають себе підготовленими до проведення таких дослідів і не виявляють бажання їх реалізувати.

За результатами відповідей вчителів на запитання: «На скільки часто Ви використовуєте «ефектні» хімічні досліді під час проведення позакласних занять?» можна зробити висновок, що приблизно половина (54,2%) опитаних визначили власну готовність їх проводити тоді, як 45,8% – не використовують ефектні досліді на позакласних заняттях у жодній формі.

Впевненими у послідовності, безпечності та результаті «ефектних» хімічних дослідів від-

чувають себе лише 44,2% учителів, а 55,8% – невпевнені і нерішучі під час їх проведення. Основними причинами цього є: відсутність методичної літератури, яка докладно описує проведення «ефектних» дослідів та включення їх як у навчальний, так і в позанавчальний процес; недостатня експериментальна та методична підготовка вчителів під час навчання у вищій школі; відсутність мотивації до використання цих дослідів та організації позакласної роботи як такої.

З метою вивчення сучасного стану підготовки майбутніх учителів хімії до проведення позакласної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах ми визначили рівень підготовки майбутніх учителів, які отримають кваліфікацію вчителя хімії (напряму підготовки 6.040101 Хімія*, 6.040102 Біологія*) на базі природничого факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка. Нами було проведено опитування 58 студентів під час педагогічної практики, яку вони проходять у VIII семестрі.

Так, отримані результати свідчать, що під час відповіді на запитання: «Що Ви розумієте під позакласною роботою з хімії?», 16,2% респондентів дали повністю правильну відповідь, 30,4% опитуваних дали неповну відповідь, 37,9% – дали часткову відповідь, а 15,5% – неправильно відповіли на запитання або не відповіли зовсім.

Правильно назвали усі форми організації позакласної роботи з хімії лише 71,4% опитуваних, 20,6% – дали частково правильну відповідь, а 8% – неправильно відповіли на запитання.

Цікавими виявилися відповіді майбутніх учителів хімії щодо значення позакласної роботи з хімії у середньому навчальному закладі. Більшість студентів (32,5%) вважають, що позакласна робота сприяє вдосконаленню знань, умінь та навичок учнів; 26,2% – розвитку творчих здібностей і формуванню дослідницької діяльності учнів; 17,8% – розширенню та поглибленню знань з хімії; 11,3% – розвитку пізнавальних інтересів школярів; 7,5% – формуванню почуття відповідальності та вміння працювати в колективі; а 4,7% респондентів вважають, що позакласна ро-

бота сприяє профорієнтації учнів на хімічні професії.

Опитування студентів, проведені нами, підтверджують попередньо отримані результати молодих учителів (досвід роботи до 5 років) середньої школи. Результати відповідей студентів представлені у таблиці 1.

Таким чином, найбільш підготовленими студенти вважають себе до проведення гурткових занять, що пояснюється можливістю використання знань і вмінь, отриманих під час вивчення навчальних дисциплін у вищій школі (неорганічна хімія, органічна хімія,

аналітична хімія, біологічна хімія та ін.). Популярність хімічних вечорів пов'язана із найбільш частим їх виконанням у школі і, відповідно, досвідом студентів.

Відповідаючи на питання: «На скільки Ви впевнені у власних можливостях організувати позакласну роботу з хімії в загальноосвітній школі із учнями різних класів?», 5,5% студентів відповіли, що відчують себе повністю впевненими у власних силах; 12,3% – впевнені, але частково усвідомлюють організацію позакласної роботи; 30,5% – усвідомлюють лише окремі елементи проведення

Таблиця 1

Результати відповідей студентів на запитання анкети

№ п/п	Форма позакласної роботи з хімії	Наведені студентами приклади	Відсоткове співвідношення
1.	Хімічний гурток	«Цікава хімія», «Хімія їжі»	44,1%
2.	Хімічний вечір	«В гостях у хімії», «Вечір, присвячений річниці відкриття періодичного закону Д.І.Менделєєва»	27,4%
3.	Хімічна вікторина	«У світі чудової науки Хімії», «Чи знаєте ви застосування хімічних речовин?»	11,3%
4.	КВК	(«Мандрівка королівством «Хімія», «Посвята в хіміки»	9,5%
5.	Екскурсія	Хімічні лабораторії, заводи, музеї	4,6%
6.	Факультатив	«Хімія навколо нас», «Розв'язування задач з хімії»	3,1%

Таблиця 2

Розподіл навчального часу дисципліни «Позакласна робота з хімії»

№ модулю	Модуль, тема	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота
Змістовий модуль 1. ІНДИВІДУАЛЬНА ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ХІМІЇ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ		8	20	4
1.1	Мета і основні завдання навчальної дисципліни.	2	8	2
1.2	Індивідуальні форми позакласної роботи з хімії.	6	12	2
Змістовий модуль 2. ГРУПОВА ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ХІМІЇ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ		8	20	4
2.1	Дидактичні ігри в позакласній роботі з хімії.	2	8	2
2.2	Сутність і методичні особливості групової позакласної роботи.	6	12	2
Змістовий модуль 3. МАСОВА ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ХІМІЇ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ		12	20	2
3.1	Масова позакласна робота з хімії.	8	12	2
3.2	Факультативні заняття з хімії.	4	8	

позакласної роботи, а 51,7% – не готові до проведення позакласної роботи з хімії взагалі.

Отже, оцінюючи рівень професійних знань, вмінь і навичок молодих учителів (досвід роботи до 5 років) та студентів вищої педагогічної школи, на основі отриманих в ході дослідження результатів, можна зробити висновок про сформованість вмінь проводити позакласну роботу з учнями на середньому рівні, що, звичайно, позбавляє школярів можливості бути включеними в активну роботу із формування пізнавального інтересу до хімії, експериментальних умінь та навичок високого рівня, усвідомлення значення хімії в житті людини.

З метою підвищення якості підготовки майбутніх учителів до проведення позакласної роботи зі школярами нами було розроблено практикум для студентів з навчальної дисципліни «Позакласна робота з хімії», орієнтований на формування їх вмінь використовувати «ефектні» досліди у власній професійній діяльності в різноманітних формах.

Даний практикум розрахований на 14 лабораторних занять (див. таблицю 2). Під час проведення лабораторних занять з «Позакласної роботи з хімії» майбутні вчителі мають можливість відпрацювати техніку виконання хімічних експериментів з яскравим зовнішнім ефектом та продумати методику включення даних дослідів у різні форми позакласної роботи.

Організація занять за таким практикумом дозволяє студентам оволодіти такими знаннями та вміннями:

- використовувати в індивідуальній позакласній роботі «ефектні» досліди («Хімічний серпентарій», «Настільні вулкани», «Чарівні вогні»);

- проводити ігри з хімії на основі хімічного експерименту (хімічне лото, КВК);

- розробляти зміст хімічного гуртка з орієнтацією на хімічний експеримент та здійснювати його аналіз («Експериментальна хімія», «Гурток хіміків-початківців», «Цікава хімія»);

- планувати, організовувати та проводити масові позакласні заходи з хімії з обов'язковим використанням хімічного експерименту;

- відбирати цікаві досліди, виконання яких можна провести з ужитковими речовинами в межах організації домашнього хімічного експерименту.

Висновки і пропозиції. Отже, аналіз науково-педагогічної літератури та вивчення сучасного стану підготовки майбутніх учителів хімії до проведення позакласної роботи свідчать про недостатність уваги, приділеної організації та проведенню позакласної роботи з хімії у вищій школі та слабку готовність майбутніх учителів до реалізації такої діяльності. Саме це є нагальною потребою вищої педагогічної школи і, на нашу думку, сприятиме професійній підготовці студентів до роботи в загальноосвітніх навчальних закладах, сформує їх професійну готовність та стане запорукою формування методичної майстерності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Внеурочная работа по химии в современной школе: учеб. пособие / М.С. Пак [и др.]. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2004. – 49 с.
2. Закон України «Про освіту»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
3. Чернобельская Г.М. Основы методики обучения химии: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2122 «Химия». – М.: Просвещение, 1987. – 256 с.: ил.